

НАУКОВИЙ ДИСКУРС: ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Голик С. В.

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Постановка проблеми. Питання вивчення природи дискурсу, його структури, типології дискурсів, їх зв'язок з національно-культурною традицією упродовж останніх десятиліть перебувають у центрі уваги науковців. Саме поняття «дискурс» у 60-70-х роках минулого століття тлумачилося як зв'язна та узгоджена послідовність речень чи мовленнєвих актів. Протягом останніх десятиліть лінгвісти розглядають дискурс вже не лише як зв'язний текст у сукупності з позамовними факторами, але і як цілеспрямовану соціальну дію.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика, окреслена темою статті, досліджувалася такими зарубіжними та вітчизняними науковцями, як Е. Бенвеніст, З. Харріс, М. Фуко, Т.А. ван Дейк, А. Вежбицька, П. Серіо, Н. Арутюнова, О. Селіванова та ін.

Проте, незважаючи на такий вагомий теоретичний доробок, ще й досі актуальними залишаються питання структури дискурсу, його комунікативні характеристики, особливості жанрової реалізації тощо.

Актуальність теми пов'язана передусім з тим, що у зв'язку з появою нових підходів і напрямів дослідження зростає необхідність комплексного аналізу наукового дискурсу в усіх його аспектах. **Об'єктом** дослідження у поданій статті є поняття дискурсу загалом, та наукового дискурсу зокрема у сучасному мовознавстві. **Предметом** дослідження є з'ясування питань природи наукового дискурсу, його структури та основні напрями сучасних досліджень.

Метою статті є аналіз природи наукового дискурсу, еволюція його розвитку та перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу.

Теорія дискурсу у мовознавстві пов'язана з іменем французького вченого Е. Бенвеніста, котрий вперше запропонував визначення дискурсу як "будь-яке висловлювання, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника [2, с. 296].

Т. ван Дейк розглядає дискурс як комунікативну подію, що відбувається між мовцем і слухачем у визначеному часовому і просторовому континуумі. Ця подія обов'язково включає як вербальні, так і невербальні складники, т.б. ті ментальні процеси, які неминуче супроводжують процес комунікації [4, с. 121].

Російська вчена Н.Д. Арутюнова пропонує визначення дискурсу як зв'язний текст у його сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психолінгвістичними та іншими факторами. За її словами, дискурс– це мовлення "занурене в життя"[7, с. 136–137].

Лінгвістика 21 ст. демонструє різноманітність поглядів і підходів до тлумачення цього терміну. У працях ряду вітчизняних і зарубіжних учених традиційно дискурс розглядається як цілісний мовленнєвий твір у різноманітності його когнітивно-комунікативних функцій. Сам термін «дискурс» часто ототожнюють із мовою у реальному використанні і використовують його для опису тексту у безпосередньому комунікативному контексті. На думку І. Бехти, дискурс є ширшим поняттям, аніж текст, він співвідноситься з категоріями логіки, психології, філософії і спрямований на людину, її досвід, знання, інтелектуальний рівень, спосіб вираження знань про навколишній світ [3, с. 193].

Часто дискурс тлумачиться як своєрідна динамічна модель тексту, текстова комунікація, пов'язана з комунікативною діяльністю суб'єкта [8, с. 11–12].

Розвиваючись у надрах комунікативної лінгвістики, дискурсивний підхід сприяв розвитку багатьох напрямків, що поглибили й видозмінили поняття дискурсу не лише в аспекті когнітивної лінгвістики, а й у плані самої дискурсології [12].

Ключовими проблемами аналізу дискурсу і досі залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів, а також вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів.

Дискурс-аналіз пов'язаний як з усними, так і письмовими формами комунікації у конкретній комунікативній ситуації.

Існують різні точки зору і підходи до класифікації дискурсу, серед яких однією із найбільш поширених є запропонована В.І. Карасиком класифікація, відповідно до якої виділяють два типи дискурсу: 1) персональний, орієнтований на міжособистісне спілкування, та 2) інституційний, статусно-орієнтований [6, с. 6]. За словами ученого, в інституційному дискурсі спілкування відбувається в певних рамках статусно-рольових відносин, такий дискурс передбачає професійне спілкування між особами відповідно до певних норм і виділяється на підставі двох ознак: мета та учасники спілкування [6, с. 14].

Отже, В.І. Карасик виділяє такі типи інституційного дискурсу: політичний, дипломатичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний і масово-інформаційний, зауважуючи, що цей список можна змінити або розширити, оскільки суспільні інститути суттєво відрізняються один від одного та не можуть розглядатися як однорідні явища.

Термін «науковий дискурс» був введений в ужиток П. Бізелл у 1999 році на позначення поєднання ненаукового і наукового дискурсу [15, с. 7]. За словами української дослідниці Т. Маслової, науковий дискурс як різновид інституційного зумовлений соціальними функціями співрозмовників і є регламентованим за змістом і формою [11 с. 40].

Науковий дискурс створюється вченими, його учасниками зазвичай виступають фахівці з відповідним рівнем підготовки, спільним з автором статусом і прагматичним тезаурусом [9]. Жанрова парадигма наукового дискурсу відповідно до способу його представлення може охоплювати монографії, дисертації, статті,

“обговорення за круглим столом”, інтерв’ю, анотації, (авто) реферати, рецензії, матеріали наукових конференцій, тези доповідей, навчальну та довідкову літературу, традиційну й електронну наукову кореспонденцію. Усний науковий дискурс може мати діалогічну форму, яка забезпечується наявністю в ньому предмету розмови – наукової проблеми [9, с. 382-383].

Дослідження наукового дискурсу має порівняно коротку історію. Учені зазначають, що науковий дискурс можна розглядати як особливий тип взаємодії, в основі якої лежать комунікативні стратегії і тактики, які використовує мовець задля впливу на свого адресата, і які відбивають як загальні типологічні, так і етноспецифічні особливості [5, с.7].

Науковий дискурс представлений рядом текстових різновидів, які використовуються науковими спільнотами у повсякденній практиці спілкування, виконуючи освітні, наукові та адміністративні завдання. В основі виділення різних жанрів наукових текстів покладено як внутрішній (змістовий), так і зовнішній (формальний) аспекти.

Особливістю сучасного наукового дискурсу є його соціальна обумовленість, що є визначальним фактором у формуванні мовної структури цього типу дискурсу. Крім цього, протягом останніх років дослідники наголошують на його особливій динамічності, коли виникають ряд змін, спостерігається відмова від вживання стандартних кліше, емоційність наукового дискурсу шляхом залучення ряду експресивних засобів. Все це зумовлене передусім змінами у поведінці людей, що призводить і до зміни традицій. Зміни у середовищі наукового спілкування породжуються змінами у суспільстві. Серед основних причин цих змін називають персоніфікацію наукового дискурсу, плюралізацію, а також появу нових видів наукової діяльності [13, с. 156].

Основними властивостями наукового дискурсу є інтертекстуальність, діалогічність, прагматичність та жанрова варіативність. Як різновид власне інституційного дискурсу науковий дискурс характеризується креативністю, об’єктивністю, логічністю переданої інформації та професійною цінністю. Йому притаманні професійна спрямованість, зв’язок з адресатом, антропоцентризм, мультидисциплінарність тощо. Серед завдань наукового дискурсу відзначають аналіз наукових проблем з метою аналізу та пояснення, передачу знань, результатів дослідження, поширення наукової та технічної інформації, дослідження наукової проблеми тощо.

Висновки. Отже, проаналізувавши основні підходи та еволюцію поглядів на поняття дискурсу загалом, та наукового дискурсу зокрема, ми дійшли висновку про те, що сучасний науковий дискурс є складним, багатовимірним динамічним явищем сучасної науки про мову. Беручи до уваги його жанрову та територіальну варіативність, перспективи подальших розвідок вбачаємо саме у цих напрямках. Важливим є також дослідження динамічності та експресивності мови наукових текстів як відображення ментальності автора, творця висловлювання.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Н.Д.Арутюнова // Изд. АН СССР. Серия Литература и язык. – 1981. – Т.40. – №4. – С.356-357.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1975. – 446 с.
3. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній художній прозі / І. А. Бехта. – К.: Грамота, 2004. – 304 с.
4. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк. – М.: Прогресс, 1989. – 310 с.
5. Ільченко О.І. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу: автореф. дис. д-р філол. наук. / О.М. Ільченко, Київський нац. ун-т ім. Т.Шевченка, 2002. – 37 с.
6. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс: сб. науч. тр. – Волгоград: Перемена, 2000. – С. 5–20.
7. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. Ярце ва В.Н.]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 672 с.
8. Литвиненко Н.П. Український медичний дискурс: [монографія] / Н.П. Литвиненко. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 304с.
9. Лівницька І. Науковий дискурс: рівні та особливості аналізу / І. Лівницька // Наукові записки. – Серія: філол. науки. – Вип. 96 (1). 2011. – С. 381-385.
10. Лук'янець В. Г. Філософія дискурсу / В. Г. Лук'янець // Вісник НАНУ. – 2002. – № 12. – С. 22–28.
11. Маслова Т.Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигм / Т.Б.Маслова // Англістика та американістика: (зб.наук.пр)/ ред.кол.: А.І. Анісімова (голов.ред), Т.М. Потніцева (заст.голов.ред.) та ін.. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2012. – Вип. 10.- С.39-43.
12. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – С. 550–639.
13. Томахів М. В. Англомовний науковий дискурс: сучасний стан та перспективи подальших досліджень / М.В. Томахів //Одеський лінгвістичний вісник. - №5. – 2015. - С. 154-157.
14. Bhatia V. K. Worlds of written discourse: A genre-based view / V.K. Bahtia // London & New York: Continuum, 2004.
15. Bizzell P. Hybrid Academic Discourses: What, Why, How. / P. Bizzell // Composition Studies. – 27. – 1999. – P. 7-21.
16. Hartley J. Academic Writing and Publishing: A Practical Handbook/ J.Hartley, Abingdon: Routledge, 2008.
17. Swales J. M. Genre analysis: English in academic and research settings / J.M.Swales // Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

Summary

The article describes the evolution of approaches to the notion of discourse in general and academic discourse in particular. An attempt has been made to generalize the existing definitions of discourse and to present its classification. The author comes to the conclusion that modern academic discourse is a multifaceted dynamic phenomenon of modern linguistics. Considering its genre, social and regional variation, further research can be conducted in these directions.

СЕМАНТИЧЕСКИЕ СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ НЕМЕЦКИХ И СЛОВАЦКИХ ТЕРМИНОВ В ТЕРМИНОЛОГИИ РЕЛЬСОВЫХ ПОВОЗОК

Гоннерова Б.

Жилинский университет в Жилине, Словакия

В области исследования специального языка внимание лингвистов сосредоточивается на применение производных и непроизводных слов обиходной лексики для терминологических целей. Это «два способа применения: а) модификация или спецификация (сужение или расширение) значения так, что основное значение не изменяется и б) образная (метафорическая, метонимическая) передача значений. Оба способа названы семантическое образование терминов» [9, с.101].

«Метафорические отношения возникают на базе прослеженных отношений и они должны бы вызвать ассоциации аналогии. Метафорические семы обладают схожими семантическими знаками заключенными в том, что отношение слово – объект определенной области переносится в другую область. В немецкой лингвистике применяют термин 'tertium comparationis' и говорят о лексикализованной метафоре тогда, когда значение стало узуальным. Метафоры теряют значение, 'бледнеют', сопоставительные знаки исчезают и возникают омонимы. Метафорические семы существуют в номинальной и вербальной области» [10, с.163].

Взгляды лингвистов на функцию метафоры с временем развивались, изменялись, но принципиально сходились в том, что метафора возникает на основе чувственного опыта, сигналов из окружающей среды в сходстве форм, красок, размеров, количества, времени и т.п. Метафора основана на синестезии, то есть приеме стимулов посредством многих рецепторов. Передача значения в другую сферу мышления осуществляется на основе ассоциации или сравнения, которое не всегда очевидно. Собственное выражение, уже примененное, заменяют чем то другим более выразительным, более наглядным или лингвистически более